

УДК 334.338.45

Л. Г. Ліпич, І. Г. Волинець

*Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки***ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ СУТІ
ВИРОБНИЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА**

У статті проаналізовано основні підходи вчених до визначення понять «виробнича діяльність підприємства» та «виробничо-господарська діяльність підприємства», розглянуто умови та завдання здійснення процесу виробництва, наведено основні складові виробничої діяльності.

Ключові слова: виробництво, виробнича діяльність, виробничо-господарська діяльність підприємства, основні, допоміжні, обслуговуючі та управлінські виробничі процеси.

В статті проаналізовані основні підходи учених до визначення понять «производственная деятельность предприятия» и «производственно-хозяйственная деятельность предприятия», рассмотрены условия и задачи осуществления процесса производства, приведены основные составляющие производственной деятельности.

Ключевые слова: производство, производственная деятельность, производственно-хозяйственная деятельность предприятия, основные, вспомогательные, обслуживающие и управленческие производственные процессы.

The article analyzes major scientific approaches to identifying the notions of 'production activity of the company' and 'industrial and economic activities of the company', investigates conditions and tasks of a production process and quotes main constituents of production activity.

Keywords: production, production activity, industrial and economic activity of the company, primary, secondary, service and management production processes.

Сучасні умови ринкової економіки характеризуються високим рівнем нестабільності та невизначеності зовнішнього середовища господарювання, збільшенням впливу його чинників на економіку й управління промисловим підприємством. Плинний розвиток новітніх технологій, поява принципово нових сучасних товарів і ринків, різкі коливання ринкового попиту й кон'юнктури, зміни в державному регулюванні економіки обумовлюють складність завдання організації та розвитку сучасного промислового виробництва.

В ринковому середовищі, яке постійно ускладнюється, діяльність промислового підприємства має бути спрямована на всебічне задоволення потреб споживачів. Це дасть змогу знизити рівень ринкової невизначеності та забезпечити стабільність економічних процесів на підприємстві. Тому управління розвитком виробничої діяльності підприємства є об'єктивною необхідністю, важливою умовою стабільності в умовах формування ринкових відносин.

Аналіз останніх наукових досліджень. Поняття «виробнича діяльність підприємства» у своїх працях розглядали такі науковці як Будзан Б., Вінник О., Кулаков В., Мних Є., Плоткін Я., Янушкевич О., Семенов Г., Семенов А., Хобта О., Солодова С. тощо.

Мета статті. Для більш повного розуміння процесів управління виробничою діяльністю, необхідно визначити основні теоретичні та науково-методичні підходи до визначення сутності виробничої діяльності.

Об'єктом виробничого менеджменту є виробництво і виробничі системи. До недавнього часу основна увага в теорії і практиці виробничого менеджменту приділялася саме виробничій функції. В даний час існує більш широкий погляд

на виробництво, при цьому варто зауважити, що в науковій літературі немає єдиного визначення поняття «виробнича діяльність».

В економічному енциклопедичному словнику поняття «виробництво» розглядається як процес взаємодії між людиною і природою, а також олюднюючої діяльності (у процесі надання послуг індивідом іншому), з одного боку, та між людьми під час створення ними матеріальних і нематеріальних благ – з іншого, унаслідок чого відбувається відповідно розвиток продуктивних сил та економічних відносин (економічного способу виробництва) [3].

Економічна енциклопедія під редакцією Б. Д. Гаврилишина визначає виробництво як процес взаємодії між людьми, їх вплив на речовину природи й формування рис і здібностей людини, необхідних для створення матеріальних і духовних благ та послуг. У широкому значенні виробництво – це процес діалектичної взаємодії безпосереднього виробництва, розподілу, обміну і споживання [4].

Згідно технічної енциклопедії, виробнича діяльність – це сукупність дій працівників із застосуванням засобів праці, необхідних для перетворення ресурсів в готову продукцію, яка включає в себе виробництво та переробку різних видів сировини, будівництво та надання будь-яких видів послуг [9].

На думку таких науковців як Я. Д. Плоткін та О. К. Янушкевич, виробнича діяльність – це процес споживання засобів виробництва і робочої сили. Здійснення його можливе за наявності трьох елементів: засобів праці, предметів праці і самої праці, носієм якої є робоча сила. Однак присутність тільки цих елементів ще не означає, що може бути здійснений конкретний процес виробництва на конкретному підприємстві, в кожній його структурній складовій. Тут процес споживання засобів праці і робочої сили – не абстракція, а факт. Очевидно, що мають бути створені певні умови такого споживання, продумана його організація і технологія [7].

Першою, основною умовою здійснення процесу виробництва на підприємстві повинні бути зосередження необхідних засобів виробництва і робочої сили, які споживаються в процесі виробництва, у просторі (виробничі підрозділи).

Другою умовою є відповідна побудова і регулювання самого процесу споживання (виробничий процес).

Нарешті, третя умова – управління виробничими підрозділами і виробничими процесами [7].

Завдання виробничої діяльності передбачають максимально можливий обсяг виробництва і продажу продукції заданого асортименту, потрібної якості у визначені терміни за найповнішого використання виробничого потенціалу, сприятливих умов зовнішнього економічного середовища, досягнень науки і техніки для стійкого насичення ринку конкурентоспроможною продукцією та досягнення високих фінансових результатів [6].

Даний комплекс завдань при формуванні ринкового середовища має свої особливості, які визначаються такими обставинами:

- пріоритети у визначенні засад виробничої діяльності мають не виробники, а споживачі продукції. Саме вони встановлюють доцільний обсяг, асортимент, якість та інші характеристики продукції, яку виробляють на підприємстві. За параметрами ринку продукції (місткості, насиченості, конкурентоспроможності тощо) визначається участь виробників у ринковому середовищі;

- виробнича діяльність пов'язана з ризиком вкладень у цю сферу, тому для його мінімізації виробнича програма орієнтується на укладені договори з виробництва і поставок продукції, що передбачає систему аналітичних досліджень стосовно формування «портфеля замовлень»;

- державне регулювання виробничої діяльності, що виражається в обмеженні чи забороні окремих виробництв (зброї, тютюнових виробів, алкогольних напоїв та ін.), а також ліцензуванні чи квотуванні торговельного обороту. Через систему пільг стимулюється виробництво малоефективних, але життєво необхідних виробництв;

- налагодження системи партнерських відносин щодо створення необхідних умов виробництва, що передбачає аналітичні дослідження стосовно вибору та обґрунтування партнерів господарської діяльності;

- досягнення тісної інтеграції тактичних і стратегічних цілей у виробництві, що зумовлене синергійністю виробничої системи господарювання. Передбачене оперативне маневрування ресурсами і капіталом з метою максимального використання сприятливих умов зовнішнього економічного середовища та мінімізації можливих втрат;

- максимальне використання економічного потенціалу підприємства, досягнень науки і техніки, що лише за цих умов передбачає виробництво конкурентоспроможної продукції [6].

Враховуючи особливості і принципи господарської діяльності, О. М. Вінник визначив її як «суспільно корисну діяльність суб'єктів господарювання щодо виробництва продукції, виконання робіт, надання послуг з метою їх реалізації за плату, що ґрунтується на поєднанні приватних і публічних інтересів і здійснюється професійно» [2].

Б. Будзан вважає, що виробничо-господарську діяльність, як дослідницьку категорію, доцільно розглядати в якості похідної від поняття виробничо-господарська система. Остання традиційно розглядається як впорядкована сукупність елементів і частин, що мають постійний взаємозв'язок та функціонують з метою створення (виробництва) певної продукції, виконання робіт або надання послуг за умови підпорядкування кожного елемента спільної мети системи [1].

Відповідно виробничо-господарською діяльністю, на думку В. І. Кулакова, є діяльність з впорядкування, взаємоузгодження роботи та реалізації покладених функцій сукупності елементів і частин, в ході постійного взаємозв'язку з метою створення (виробництва) певної продукції, виконання робіт або надання послуг за умови підпорядкування кожного елемента системи спільній меті [5].

Визначення поняття «виробничо-господарська діяльність підприємств» відображено в роботах вітчизняних учених-економістів В. М. Хобга, О. А. Солодова, С. І. Кравченко, О. Н. Фищенко, які стверджують, що виробничо-господарська діяльність – це організаційно-економічний процес пошуку і використання можливостей виробництва, обміну та розподілу продукту відповідно до поставлених цілей та завдань [10].

На думку вченого А. Г. Семенова, виробничо-господарська діяльність підприємства досліджується як економічна система, яка має об'єкти подвійної природи. З одного боку, це елементи, що визначають виробничо-технічну структуру організації, знаряддя й предмети праці, а також технологічні правила, що регламентують процеси виробництва, розподіл продукції, проведення досліджень і розробок. З іншого – це чинники, що визначають соціально-економічну структуру організації, фахову підготовленість і спроможність до трудової діяльності учасників, їх соціальні сукупності, характер розподілу повноважень і відповідальності між

працівниками, групами, колективами у процесі прийняття управлінських рішень та їх неформальні відносини, потоки інформації [8].

У табл. 1 наведені різні підходи вчених до визначення суті поняття «виробнича діяльність».

Таблиця 1

Підходи до визначення сутності поняття «виробнича діяльність підприємства»

Автори	Зміст визначення «виробнича діяльність»	Переваги	Недоліки
Економічний енциклопедичний словник (за ред. С. В. Мочерного)	процес взаємодії між людиною і природою, а також олюднюючої діяльності (у процесі надання послуг індивідом іншому), з одного боку, та між людьми під час створення ними матеріальних і нематеріальних благ – з іншого, унаслідок чого відбувається відповідно розвиток продуктивних сил та економічних відносин (економічного способу виробництва)	<ul style="list-style-type: none"> – врахування елементів виробництва; – розглядається в якості похідної від поняття виробничо-господарська система; – врахування чинників, що визначають соціально-економічну структуру організації, фахову підготовленість і спроможність до трудової діяльності учасників, характер розподілу повноважень і відповідальності між працівниками у процесі прийняття управлінських рішень 	основна увага зосереджена на підприємствах та організаціях, які здійснюють господарську діяльність з метою отримання прибутку, але не всі підприємства задіяні у сфері виробництва продукту
Економічна енциклопедія (гол. ред. Б. Д. Гаврилишин)	процес взаємодії між людьми, їх вплив на речовину природи й формування рис і здібностей людини, необхідних для створення матеріальних і духовних благ та послуг; це процес діалектичної взаємодії безпосереднього виробництва, розподілу, обміну і споживання		
Я. Д. Плоткін, О. К. Янушкевич	процес споживання засобів виробництва і робочої сили, здійснення якого можливе за наявності трьох елементів: засобів праці, предметів праці і самої праці, носієм якої є робоча сила		
О. М. Вінник	суспільно корисна діяльність суб'єктів господарювання щодо виробництва продукції, виконання робіт, надання послуг з метою їх реалізації за плату, що ґрунтується на поєднанні приватних і публічних інтересів і здійснюється професійно		
Б. Будзан	впорядкована сукупність елементів і частин, що мають постійний взаємозв'язок та функціонують з метою створення (виробництва) певної продукції, виконання робіт або надання послуг за умови підпорядкування кожного елемента спільній меті системи		
В. І. Кулаков	діяльність з впорядкування, взаємоузгодження роботи та реалізації покладених функцій сукупності елементів і частин, в ході постійного взаємозв'язку з метою створення (виробництва) певної продукції, виконання робіт або надання послуг за умови підпорядкування кожного елемента системи спільній меті		
В. М. Хобта, О. А. Солодова	організаційно-економічний процес пошуку і використання можливостей виробництва, обміну та розподілу продукту відповідно до поставлених цілей та завдань		
А. Г. Семенов	елементи, що визначають виробничо-технічну структуру організації, знаряддя й предмети праці, а також технологічні правила, що регламентують процеси виробництва, розподіл продукції, проведення досліджень і розробок		

Зважаючи на вищевикладене, постає завдання сформулювати таке визначення поняття «виробнича діяльність», яке би забезпечувало всебічність та повноту змісту. Тому, скориставшись доробком низки вчених, які оприлюднили свої визначення виробничої діяльності підприємства, результатами проведеного дослідження, нами запропоновано таке визначення досліджуваного поняття: виробнича діяльність – це сукупність дій працівників із застосуванням засобів праці, направлених на перетворення ресурсів в готову продукцію, що включають в себе зміну форм, вмісту, структури різних видів сировини.

Основними складовими виробничої діяльності є:

- основні процеси, які спрямовані на зміну предметів праці і надання їм властивостей готових продуктів; у даному випадку частковий виробничий процес пов'язаний або з реалізацією певної стадії обробки предмета праці, або з виготовленням деталі готового виробу;

- допоміжні, що створюють умови для нормального ходу основного процесу виробництва (виготовлення інструменту для потреб свого виробництва, ремонтно-технологічного обладнання тощо);

- обслуговуючі, призначені для переміщення (транспортні процеси), зберігання в очікуванні після обробки (складування), контролю (контрольні операції), забезпечення матеріально-технічними та енергетичними ресурсами;

- управлінські, пов'язані з розробкою та прийняттям рішення, регулюванням і координацією ходу виробництва, контролем за точністю реалізації програми, аналізом та обліком проведеної роботи; ці процеси часто переплітаються з ходом виробничих процесів.

Незважаючи на різноманітність виробничих процесів і самої продукції, відмінність умов виробництва, виробничі процеси можна організувати згідно з такими спільними принципами [7].

Спеціалізація – розчленування виробничого процесу на складові частини і закріплення за кожним підрозділом (цехом, дільницею, робочим місцем) виготовлення певного виробу (предметна спеціалізація) або виконання того чи іншого технологічного процесу (технологічна спеціалізація).

Пропорційність – однакова відносна продуктивність усіх виробничих підрозділів. Цей принцип передбачає рівномірне і повне завантаження всіх видів устаткування, необхідне, по-перше, для того, щоб можна було виконати виробничу програму в потрібному обсязі, тобто, щоб «вузькі місця» не гальмували виконання плану і, по-друге, щоб не створювалися надлишки устаткування у зв'язку з нерівномірним завантаженням.

Паралельність – одночасне виконання частин виробничого процесу (стадій, операцій), – тобто здійснення процесів з «перекриттям». Продуктивність підрозділів визначається при цьому тривалістю ритму процесу, яка менша, ніж тривалість циклу на розмір «перекриття».

Ритмічність виробничого процесу означає рівномірний випуск продукції в певні проміжки часу. Чим менший проміжок часу, тим важче організувати рівномірний випуск продукції. І якщо щомісячна ритмічність на промислових підприємствах забезпечується, то декадна, а тим більше добова, – не завжди.

Головні передумови ритмічності – належна постановка внутрізаводського планування, яке передбачає, зокрема, створення і регулювання незавершеного виробництва; своєчасність і комплектність матеріально-технічного постачання; рівномірність і високу якість роботи ремонтної, енергетичної, транспортної, складської та інших допоміжних і обслуговуючих служб підприємства.

Прямоточність означає забезпечення найкоротшого шляху проходження виробами всіх стадій і операцій виробничого процесу – від запуску матеріалів до виходу готової продукції. Цей принцип застосовується у масштабах як всього підприємства, так і цеху, дільниці.

Безперервність виробничого процесу означає зменшення перерви під час виробництва конкретних виробів. Це досягається завдяки зміні видів руху предметів праці у виробництві.

Трапляється, що дотримання одних принципів здійснюється за рахунок інших. У таких випадках шукають компромісний варіант, який би зумовлювався економічними міркуваннями.

Отже, здійснене нами дослідження свідчить про те, що успішне та ефективне формування і здійснення виробничої діяльності вимагає врахування усіх пов'язаних з нею аспектів, потребує ґрунтовного науково-методичного забезпечення розробки цілісної системи управління виробничою діяльністю підприємства, що стане предметом подальших наукових досліджень, викладених у наступних параграфах цього розділу.

Висновки. Отже, здійснене нами дослідження свідчить про те, що успішне та ефективне управління підприємством вимагає здійснення ефективної виробничої діяльності, що дозволить підвищити конкурентоспроможність вітчизняних промислових підприємств.

Бібліографічні посилання

1. Будзан Б. Менеджмент в Україні: сутність і перспективи / Б. Будзан. – К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2001. – 349 с.
2. Вінник О. М. Господарське право [Електронний ресурс] : навч. посіб. / О. М. Вінник. – 2-ге вид., змінене та доп. – К. : Правова єдність, 2009. – 768 с. – Режим доступу : <http://textbooks.net.ua/content/view/1756/25>
3. Економічний енциклопедичний словник : у 2 т. / відп. ред.: С. В. Мочерний та ін. – Львів : Світ, 2000. – Т. 1. – 616 с.
4. Економічна енциклопедія : у 3 т. / ред. кол.: Б. Д. Гаврилишин та ін. – К. : Видавничий центр «Академія», 2000. – Т. 1. – 864 с.
5. Кулаков В. І. Еволюція поглядів на управління виробничо-господарською діяльністю підприємства [Електронний ресурс] / В. І. Кулаков // Вісник Хмельницького національного університету. – 2011. – № 5, Т. 1. – С. 212–216. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum./Vchnu_ekon/2011_5_1/212-216.pdf
6. Мних Є. В. Економічний аналіз : підручник / Є. В. Мних. – К. : Знання, 2011. – 630 с.
7. Плоткін Я. Д. Організація і планування виробництва на машинобудівному підприємстві / Я. Д. Плоткін, О. К. Янушкевич. – Львів : Світ, 1996. – 352 с.
8. Семенов Г. А. Организация и планирование хозяйственной деятельности на предприятии : монография / Г. А. Семенов, А. Г. Семенов. – Запорожье : ЗГИА, 2001. – 174 с.
9. Технічна енциклопедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://techtrend.com.ua/index.php?newsid=5898>
10. Формирование хозяйственных решений : монография / В. М. Хобта, О. А. Солодова, С. И. Кравченко и др.; под общ. ред. В. М. Хобты; Донец. нац. техн. ун-т. – Донецк : Каштан, 2003. – 416 с.

Надійшла до редакції 27.02.15